

1.

Mi a háthorzongató?

Azon a nyáron, amikor törvény tiltotta módon, de a törvény nevében megölték két, életük teljében levő férfit, a 35 esztendő Sallai Imrét és a 29 esztendő Fürst Sándort, emlékeztek meg az első világháború kitörésének tizennyolcadik évfordulójáról. És hét esztendő választotta el az emberiséget a következő nagy világégtől. Hitler még nem volt hatalmon — igaz: mindössze fél esztendőt kellett várnia rá —, Horthy és Mussolini már igen.

Azon a nyáron 1932-t írtak. Aki akkor született: most ötvenesztendő. Születésnapjukon megkülönböztetett szeretettel köszöntik őket. Ami akkor történt: annak most van a félévszázados évfordulója. Régen volt, vagy mintha a minap történt volna? Hiszen oly messze van már az a világ. De még köztünk élnek, akik meg- és túléltek, és akik elmondhatják: miként élték az emberek azt az életet, ami nem volt élet. És amelyben halállal kellett lakolnia azoknak az embereknek, akik az emberi életért küzdöttek.

„Éhes vagyok! Éhes vagyok!”

Háthorzongató idők voltak azok. Persze, akkor is éltek emberek. Szerettek és csalódtak, énekeltek slágereket és kíváncsiak voltak a filmekre. Örültek, ha győztek a sportolók (hat magyar bajnoki cím született a Los Angeles-i olimpián) és a szövetségi kapitány fejét követelték, ha kikaptak a futballisták (Svájc—Magyarország 3:1). Az egyik sláger úgy kezdődött: „Ott, ahol az ember felmászik a fára, a Turulmadárra, ott van Budapest...”

A Turulmadár, a Ferenc József- (ma: Szabadság-) híd csúcsa a kétségbeesés jelképévé vált. Egy a Turulmadár megmászói közül Mohácsról érkezett. Azért indult útnak, mert kenyeret akart. És képes, néhány napos ismeretséget szerzett csupán. Nem volt lap, amelyben ne szerepelt volna a tette. Népszava: „Magasra vágyott egy huszonegy éves munkásember. Az élet csúcsát nem fehérkesztyűs inasokkal, süppedő szőnyegekkkel és minden kényelemmel telerakott palotában, luxusautóban, szeretőkben és dőzsölésben látta. Nem hitte magáról, hogy zseni, aki a nagyotakarás lázában új összefüggéseket lát majd és meglepő megoldásokat teremt valamelyik tudományban. Nem hitte magáról, hogy elérkezik a teremtés pillanatáig, amely oly áttetsző, mint a mező fűszálán csillogó harmatepp a hajnal első sugárözönében. Nem az érvényesülésben hitt, amely diadalt jelent majd. Minden kariervágya abban az egy óhajtságban csúcsosodott ki, hogy — munkát kapjon.

Elindult Mohácsról, ahol kiszikkadt előle minden lehetőség, ahol úgy érezte, hogy számára megáll az élet. Abban a hitben volt, hogy ha szülővárosában tikkadt a vérkeringés, az ország szívében jut majd még számára valami tevékenység. Budapesten aztán eladta ruhadarabjait, hogy falat jusson a szájába, és amikor azután nem maradt már rajta semmi más, mint ing, nadrág és cipő, úgy érezte, hogy tennie kell valamit. Valami nagyot, hogy kiállhassa szörnyű helyzetét. Magasra vágyott, hogy kibeszélhesse fájdalomát, hogy meglássák őt, az áldozatot és az életföntartási ösztön önzésével arra gondolt, hogy sorsa, élete — egyedülálló.

Állt tanácstalanul a nagy vágyakozással a szívében, és amikor már két napja nem evett, gyötrő tehetetlenségében szédelegve, rákapaszkodott a Ferenc József-híd pillérjére és minden meglévő energiáját összeszedve, fölmászott a Turulmadárra. Ott megfogódzott és torkaszakadtából kiáltani kezdett:

— Éhes vagyok! Éhes vagyok! Éhes vagyok!

A tűzoltók leszedték, a rendőr előállította a főkapitányságra és amikor ott is elismételte százszor megkínzott fiataljának keserű mottóját: „Munkát, kenyeret vagy öngyilkos leszek!” — saját érdekében őrizetbe vették.

Magasra vágyott egy fiatal munkásember és elérkezett — a Turulmadárig...”

Ruhájuk rongy és folt, ágyuk utcai pad

Azokban a napokban éjszakai riportra indult Pásztor Árpád, Az Est-lapok ismert, kitűnő riportere. Nekivágott a József körútnak. A Rákóczi út és a Baross utca között sok olyan pad állt, amelyekből ma már legfeljebb néhány található és amelyek ma már inkább műemléknek számítanak, mint ülőalkalmatosságnak. Becses, megővendő tárgynak, amelyek egykor hozzátartoztak a város hangulatához. De vajon szabad-e elfeledkezni azoknak az emlékéiről, akik ezeken a padokon éltek?

Az Est-lapok, a nagy újságkonstern is állandó leépítésekkel — értsd: elbocsátásokkal —, fizetés-csökkentésekkel vészelté át a válság esztendeit. Arra azonban futotta még a kiadóhivatalnak, hogy ismert riportérének riportköltségre átadja néhány — egyébként nikkeltől készült — 50 fillérest. ... Tizenegy óra!

Még sűrűn járnak a villamosok, a sarkon a közlekedési rendőr felemeli és széttárja karját, még vörösből zöldre fordul az útkeresztezéseknél a villanylámpa fénye, a kávéházból hangos cigányzene árad az uccára, a pesti este — a hajdan boldog,

virágos kedvű — még csak első óráit éli és máris megszállják a hajléktalanok, az uccákra, az aszfaltra kivertek a körút padjait. Helyet kell biztosítani maguknak, mert nagy a vetélkedés egy-egy jó, lombok alatt levő padért, amelyre nem süt a szomszédos gáz- vagy villanylámpa fénye. Olyan padokat keresnek ki, amelyek lehetőleg nincsenek villamosmegállóhelyek közelében és jobbról-balról az útszéli fák árnyéka borítja homályba.

A padonálvóknak is, már persze a lehetőségek szerint, megvannak a maguk igényei és szerzett jogai.

... Alig fordultunk be a Rákóczi útról, a baloldalt lévő első padon hárman aludtak. Három férfi. Fejük mellükre hanyatlott, ruhájuk rongy és folt, — hűsz lépésnyire a Rákóczi út sarkától, mélyen, szinte felébreszthetetlenül aludtak. Ki hinné ezt? Budapesten, a város legforgalmasabb pontjának közvetlen szomszédságában!

... Odaléptem a padhoz, megfogtam az egyiknek karját, jó erősen megráztam. Meg se moccant! Újra megismételtem a kísérletet és mintha túlvilági útról tért volna vissza, zavarosan, révedezve nyitotta fel szemét.

Mit mondjak neki?
Ötvenfilléresrel felszerelve vágtam neki az esti útnak, azt gondolva, hogy ez lesz a leghatásosabb mondanivaló.

A felriadt ijedt, zavaros, vérestekintetű ember ijedten nézett rám. Mit akarok én, az idegen? Mit akarok tőle, mikor már a napi hajsza, reménytelenség, ácsorgás, kéregetés után kikereste a maga sarkát a körút padján és a mindent feledtető mély álomba merült?

Ötvenfilléres éjszakai csoda

— Kell ötven fillér? — szólítottam meg.

Nem tudta, hogy mi történik vele. Dadogott, rám nézett, hogy nem üzők-e belőle gúnyt, majd az üldözött, senkihez sem tartozó ember gyanakvó ösztönével rám nézett, hogy nem vagyok-e a rendőrség embere... De mért jönne a rendőrség, mit akarna tőle?... Hiszen az utolsó hónapokban a rendőrség már nem zavarja az uccánálvókat... A társadalom nem tudta elhelyezni őket.

Kezemben a nyomorult kis nikkellel ültem mellette és kezébe adtam a pénzt, amiből holnap ehetik, talán lakhat is.

— Mi a mestersége? — következik az újságíró sablonos, megszokott kérdései... Mióta nincs lakása, mióta nincs munkája, mióta alszik az uccán?

— Gépszerező vagyok — feleli —, nyolc hónapja nem dolgozom,

ony

Vidéki nő

sehosem tudok állást, alkalmazást szerezni... És tavasz óta kínn lakom az uccán, a padokon. Alkalmi munkából élek, ha akad valami. A múlt hétfőn kerestem egy pengő huszat... Abból élek azóta, ma egész nap egy falatot nem ettem.

És mellette a másik kettő fel se ébredt.

— Kik ezek maga mellett?

— Nem tudom, ők később fe-küdtek le, amikor én már aludtam. Ez jó pad, jó „megbújt” helyen van.

Gyerünk tovább. Alig három-négy paddal odább fiatalasszony alszik, karjában csecsemőt szorongat.

Felébresztem. Kapva-kap az ötven fillér után. Kiderül, hogy hivatásos kéfégető, aki az alkonyat leszálltával begyalogol Pesterzsébetről, lehet, hogy a gyermek az övé, de valószínűbb, hogy kölcsönkérte.

— Hány éves?

— Huszonöt.

— Hány gyereke van?

— Három.

És elmeséli, hogy az urának másfél év óta nincs keresete, amíg dolgozott, építőmunkás volt, most abból él, hogy az asszony koldulni jár.

Ki tudja, mit hoz a holnap?

Harmadik pad.

Elnyújtott lábakkal, behúzott nyakkal feketehajú fiatalember alszik a pad sarkában. Néhány sétáló áll meg körülöttünk, kíváncsian suttogják: »Újságírók!«. Egy estélyi belépős hölgy összefogva selyem kabátját mondja: »Erdekes, itt járunk az uccán és észre se vesszük, hogy mi van körülöttünk!«

Az én emberem a nőgatásra felébred és elmondja, hogy betűszedő, a múlt héten három napig dolgozott, de most elfogyott a pénze, nem telik népszállóra, hát az uccán alszik.

A következő padon egy droguista, aki három év óta vár már alkalmazásra. Nagy, lódenhavelokkba burkolózik, haja gondosan fésült, az egész embe-

ren meglátszik, hogy ad magára, nem olyan szegény, nem olyan rongyos, mint az éjszaka többi padonlívója.

— Mióta alszik az uccán?

— Tavasz óta, amióta enyhék és melegek az esték.

— És télen?

— Mindig meghúzódodom valahol. Kérem, megvan, kifejlődött ennek is a technikája.

A Rákóczi térrel szemközt levő padon egy asszony alszik. Feje sovány mellére kókad, mellette kis kendőben bekötött csomag. Csak a jó Isten és a becsületesség őrzi. Ki volna olyan szívtelen, hogy ellopja cókómkját?

...Felébresztem. Rémülettel néz rám, felugrik, menekülni akar.

— A holmija! — szólok utána, amire megáll.

Hálálkodva fogadja el a pénzt, amelyet adok neki és beszélni kezd. Vidéki, kórházban van Pesten, ma el kell hagynia a kórházat, nincs egy fillérje, nem tud hazautazni. Egész délután csavargott az uccákon, este leült a padra és elaludt.

Holnap... Ki tudja, mit hoz a holnap?

Tovább.

Itt egy padon megint hárman alszanak. Egy kendőbe bugyolált nő, kezéből kilátszik a szalmafonású cekker, mellette jobbra-balra dőlve két férfi. Mélyen szuszogva alszanak.

Nincs szívem ahhoz, hogy megzavarjam édes álmukat, talán boldog álmukat. Hiszen a nappal hajszoltjai ők, akik este, itt ezen a padon érzik, vagy felejtik el talán, hogy emberek.

„Munkátlanok vagyunk, senkik!”

Harminc lépésnyire tőlük a kávéház teli teraszán az eseményekről beszélgetnek, ezüsthényű tálcán vérpíros, nevető görög-dinnyét esznek, a kávéházból cigányzene szól, jár a villamos, fent ragyognak a csillagok... Az ucca alvói mindezzel nem törődnek.

Hozzám lép egy fiú, aki egész idő alatt követett bennünket.

— Szerkesztő úr, — mondja — tessék benézni a Rákóczi út sarkán a villamosmegállóhely üveg-bódéjába... Ott is alszanak.

— A kivilágított üveg-bódéban? — kérdezem csodálkozva.

— Tessék csak benézni!

Odamentem. Rettenetes látvány. A pesti ember észre sem veszi, hogy hol él, hogy mi van tőle egy lépésnyire, — mint ezt a selyembelepős hölgy mondta.

Az üveg-bódé kétharmadában a villamosra várakozók sokasága beszélget, vidáman, jókedvűen, egyharmadában pedig lenn, a kövezeten ketten fekszenek és alszanak, hárman a sarokpadkán, tátott szájjal, hunyt szemmel, mint a holttestek dőlnek az üvegfalnak. Kik lehetnek ezek a fáradtak, ezek a szerencsétlenek, akik a kivilágított üvegkalickába mentek aludni?

A hatodik — Isten a tanúm! — állva alszik, feje meg-megbicaklik, majd hirtelen riadtan feltekint és körülnéz.

— Kicsodák maguk? — kérdezem.

— Munkátlanok vagyunk... — Senkik! — felelik...”

Sipőcz munkahadsereg-terve

Hány „senki” élt akkor Budapest, Magyarországon?

A hivatalos nyár beköszönte utáni napon, 1932. június 22-én a legálisan működő és parlamentben is képviselt szociáldemokrata képviselőcsoport interpellációjában a betegségleyezők-nél bejelentettek száma alapján azt mutatta ki, hogy a munkanélküliek száma 250—280 ezer körül mozoghat. „Három családtagot számítva nyolc-kilencszáz-ezer embernek nincs semmi keresete. Ebben azonban nem foglaltatnak bent a szabadfoglalkozásúak, iparosok, kereskedők és a földmunkások tízezrei. Magyarországon tehát a munkanélküliek, a nyomorgók számát másfélmillióra lehet becsülni.” Az interpelláció, amely a munkanélküli segély bevezetését követelte, válasz nélkül maradt: a kormány szokott ügyrendi fogását alkalmazta. Sem gróf Károlyi Gyula miniszterelnök, sem egyetlen minisztere nem ment be az ülésterembe. A T. Ház szabályai értelmében ilyenkor elegendő volt később, írásban megadni a választ...

Az egy héten belül, ha nem is ilyen módon, de megérkezett. A közvélemény Budapest székesfőváros polgármesterétől, Sipőcz Jenőtől értesülhetett a „nagyszabású tervéről”, amelytől a munkanélküliség, a nyomor megszüntetése várható. Sipőcz — a kormány bizalmi embere — abból indult ki, hogy Magyarországon 560—610 ezer a munkanélküli családfők száma és ő három és fél eltartottat, illetőleg ellátatlant számolt mindegyikükre. Ennek alapján kiszámolta, hogy a nyomorgók száma meghaladja az országban a kétmilliót. És rájött a „megoldásra”: munkahadseregbe kell tömöríteni azt a hatszázzezret! Egy-egy munkahelyen katonai táborokhoz hasonló alakulatokban lehetne a munkásokat elhelyezni és a munka tartalma alatt ugyancsak a hadsereg élelmezéséhez hasonlóan ellátásukról gondoskodni. Pénzbeli díjazásuknak nagy részét a családnak utalnák ki. Egy összeget pedig visszatartának a szükségmunka, (illetve kényszermunka) befejeztéig: ezt a katonák felügyelete alatt robotolók azután egy

összegben megkapnák, és addig élhetnének belőle, amíg ismét nem hívják be őket a munkahadseregbe!

A Népszava kérdései

A polgármester munkahadsereget nem tudott teremteni, az őrült és nációzú javaslat lekerült a napirendről, de fokozatosan érvényt szerzett az „aki nem dolgozik, az ne is egyék” elvének... Az inségkonyhák száma, amelyeket éppen róla neveztek gúnyosan „Sipőcz-konyháknak”, fogyott. 1932 júniusában 100-ról 48-ra csökkentették. E hónap közepéig 16 569 iskolásgyerek, 956 iparostanonc és 28 921 felnőtt részesült étkezésben (értsd: egy tál, rendszerint poshadt anyagból készített főzelék, tíz deka kenyérrrel), a hónap végén már csak 2643 iskolásgyerek, 528 iparostanonc és 27 520 felnőtt. Június elejéig félmillió adagokban napi 12 ezer kiló kenyert osztottak ki, ezt azonban június 4-én megszüntették. S miközben csökkent az éhezőknek nyújtott alamizsna, nőtt a has-tífuszos megbetegedések száma. Százezer lakosra 8,5 ilyen halál- eset jutott. Münchenben 0,4 Drezdában 0,6, Bécsben 1,6, Prágában 3,1, Belgrádban 3,5, Párizsban 3,5.

Hátborzongató. Ha van hátborzongató. De mi számított annak egyáltalán? A Népszava sorban így tette fel a kérdéseket:

„Ha pincék mélyében csonttá aszott tagokkal ismeretlen munkásembereket találnak és az orvosok megállapítják, hogy éhen haltak?

Ha az egyesületi és gyülekezési szabadságot szabályozó törvények értelmezését napról napra csendőr-őrszobákban erőművi beavatkozásokkal végzik el?

Ha a mentők csaknem minden nap az utca porából szednek föl asszonyokat, akik elérték legnehezebb órájukat és nem jutnak kórházi ágyhoz?

Ha az állandó pártprogramként szereplő titkos választójog megvalósítására még mindig nem tartják érettnak a magyar népet?

Ha olvassuk a híradást, hogy az iparfölügyelet nélkül maradt országban évenként 30 000 munkásbaleset történik?

Ha érdekképviseletek, kamarák és szakszervezetek jelentéseiből kiderül, hogy Magyarországon 600 000 a munkanélküliek száma?

Ha olvassuk, hogy hajnaltól vakulásig tartó nehéz földmunkáért 1 pengő a napszám?

Ha az inségesek ebédakciójának beszüntetéséről, a sorvadt proletárgyerekek nyaraltatásának eltörléséről, a közmunkák beszüntetéséről határoznak?”

Nos, a hivatalos Magyarországon ezeket a tényeket találta hátborzongatónak, tehát tűrhetetlennek. Harom az Edgar Wallace „A végzet embere” című regényéből készült filmet, amelyet azzal az indoklással tiltottak be, hogy nem szabad túlterhelni a nagyközönség idegeit és tekintettel kell lenni érzékenységére. És a „nagyközönség” nagyon is érzékeny volt. A hatalom urai rettegtek. A komolyabb urak is, nemcsak az Országos Mozgófénykép Bizottságban helyet foglalók, akik legfeljebb filmbetiltásokkal védhették egy erkölcsstelen társadalom erkölcsseit, hanem a komolyabb pozíciókban ülők is. Gyülekezési tilalom, statárium — így kényszerítették ki, hogy tőrjék a tűrhetlent.

(Folytatjuk)

A Baross kávéház előtt